

Lien Mahieu

De repressie in het katholiek lager onderwijs na de Tweede Wereldoorlog in het bisdom Brugge¹

In september 1944 bevrijdden de geallieerde legers België. De bezetting was eindelijk voorbij, maar voor sommigen begonnen de problemen nu pas: zij hadden in meer of mindere mate gesympathiseerd of meegewerkt met de Duitsers en dit kon niet onbestraft blijven. In dit artikel wordt een beeld geschetst van de repressie in het katholiek lager onderwijs in het bisdom Brugge. Hierbij stellen we ons twee centrale vragen.

De eerste betreft de verhoudingen tussen kerk en staat. Omdat het Belgische onderwijssysteem een zeer sterke verstrengeling kent tussen de kerkelijke en de burgerlijke overheid, willen we nagaan in hoeverre de repressie zorgde voor wrijvingen tussen die overheden. Hoe probeerde de minister de scholen te controleren? Kon hij sancties opleggen aan de scholen en hun onderwijzers? Er wordt ook onderzocht of er hieromtrent conflicten zijn geweest tussen het bisdom en het ministerie, en hoe het bisdom zijn scholen in bescherming nam tegen staatsinmenging.

De tweede vraag betreft het spanningsveld tussen het beschermen van de goede naam van de school en de persoonlijke situatie van de leerkracht. Probeerde het bisdom hier de plooiën glad te strijken? Welk belang primeerde? Nagegaan wordt of men rekening hield met verzachtende omstandigheden bij het bepalen van de straf van een leerkracht en in welke mate persoonlijke afrekeningen een rol konden spelen. Verder onderzoeken we ook de rol van de ouders. Hoe sterk woog hun mening door en oefenden ze soms druk uit op de scholen?

1 Het artikel is een bewerking van L. MAHIEU, *De repressie in het katholiek lager onderwijs na de Tweede Wereldoorlog in het bisdom Brugge*, K.U. Leuven, 2007 (onuitgegeven licentiaatsverhandeling, promotor L. Gevers).

Deze onderzoeksvragen zijn thematische geordend. In een eerste deeltje van het artikel bespreken we kort hoe de repressie in België verliep. Daarna wordt dieper ingegaan op de procedure: hoe verliep de bestraffing en wat waren de knelpunten? Een derde deel behandelt de bestraffing van de leerkrachten en het al dan niet naleven van de strafmaat. Er wordt afgesloten met een concreet dossier, namelijk dat van de Heilig-Hartschool in Izegem.²

DE REPRESSIE: BESTRAFFING VAN COLLABORATIE

In hun studie over de repressie na de Tweede Wereldoorlog onderscheiden Huyse en Dhondt drie vormen. Een eerste werd georganiseerd door de overheid, die hiervoor vier instrumenten ter beschikking had: de rechtspraak in handen van het krijgsgerecht; de burgerlijke epuratie (of verwijdering uit het openbare leven), wat eveneens het werk was van de militaire rechtbank; de administratieve epuratie (waarbij ambtenaren, provincie- en gemeenteraadsliden bestraft werden) en het bewijs van burgertrouw (dat de lokale overheden aan verdachte personen konden weigeren, waardoor deze sociaal geïsoleerd raakten). Een tweede vorm van repressie ging uit van het volk. Deze vond plaats vlak na de bevrijding en bij de terugkeer van politieke gevangenen. Ze manifesteerde zich in executies, mishandeling, plundering, brandstichting en opsluiting. Als derde was er nog de zuivering binnen particuliere organisaties, bijvoorbeeld binnen de Belgische Socialistische Partij (BSP).³

De repressie in het katholiek onderwijs was een mengvorm van administratieve epuratie en zuivering binnen particuliere organisaties. De epuratie binnen het katholiek lager onderwijs was in handen van de schoolcomités, maar het ministerie van Openbaar Onderwijs hield er toezicht op. Het vrij onderwijs werd immers gesubsidieerd en daarom moesten de strafmaten afgestemd worden op wat werd toegepast in het officieel onderwijs. De minis-

- 2 Uit respect voor de privacy van de betrokken leerkrachten en hun familie zijn geen volledige namen vermeld. De namen zijn terug te vinden in het archief van het bisdom Brugge, waar de dossiers bewaard worden.
- 3 L. HUYSE en S. DHONDT, *Onverwerkt verleden: collaboratie en repressie in België (1942-1952)*, Leuven, 1991, p. 19-53.

ter had het recht een zwaardere straf te eisen en als de school hem daarin niet volgde, kon hij de subsidiëring intrekken. Gewoonlijk gebeurde de communicatie rechtstreeks tussen de schoolcomités en het ministerie, maar in het bisdom Brugge werd alles gecoördineerd door een Eraad onder leiding van kanunnik Mahieu.⁴ Deze raad vormde de schakel tussen het ministerie en de scholen.⁵

De bestraffing was dikwijls niet eenvormig. De leerkrachten werden soms zelfs met meerdere vormen van repressie geconfronteerd en hadden voor hun administratieve bestraffing door een school en het ministerie eerder al een hele weg afgelegd langs interneringskampen en krijgsgerecht.

Jules F. was bijvoorbeeld directeur van de Sint-Jozefschool in Brugge. Hij werd geïnterneerd in september 1944, in november voorlopig vrijgelaten, maar in mei 1945 opnieuw geïnterneerd. Bovendien werd zijn huis geplunderd. Vanaf 8 augustus 1945 genoot hij opnieuw van een voorlopige invrijheidsstelling, maar moest op een vaste plaats wonen. *Toen ik uit het interneringskamp kwam, was ik erg ziek, ten gevolge van de behandeling, zoodanig dat ik er nu de gevolgen van draag.* Na vrijspraak door het krijgsgerecht in april 1946 werd ik voor het schoolcomité geroepen om kennis te nemen van de beslissing 3 maand tuchtstraf met berooving van wedde met terugwerkende kracht. Reden: lid van Jeugdopleiding.⁶

4 Kanunnik Jérôme Mahieu (1874-1955) werd tot priester gewijd in 1897. Hij werd in 1900 benoemd tot professor aan het Brugse seminarie. Vervolgens werd hij secretaris van het bisdom en vicaris-generaal. Zie: 'De grote zoon van Poperinge', *Gaudium et pax*, 10:1 (1956), p. 14-16 en 'De vrome vicaris-generaal te Brugge', *Gaudium et pax*, 10:1 (1956), p. 16-22.

5 BRUGGE, *Bisschoppelijk Archief*, Eraad oordelend over het gedrag van bepaalde leerkrachten tijdens Wereldoorlog II (1944-1947), B 506-508 – alle gegevens hierna, zonder nadere referentie, komen uit deze bundels; Kamer van volksvertegenwoordigers, *Bulletin van Vragen en Antwoorden*, 5 november 1946, p. 821; L. HUYSE en S. DHONDT, *Onverwerkt verleden*, p. 49-52.

6 Zowel in het katholiek onderwijs als het rijksonderwijs waren er leraars met nieuwe-orde-ideeën. Toch bestond er in het katholiek onderwijs geen nationaalsocialistische organisatie; dit werd verhinderd door de scherpe controle van kardinaal Van Roey. In het officieel onderwijs waren er wel twee onderwijzersbonden: het OMO (Vlaamse lerarenbond van het officiële middelbare onderwijs) en de DOB (Dietse onderwijzersbond). OMO was gesticht in 1920 en sloot zich in 1940 aan bij de Vlaamse Arbeidsorde, waar het de afdeling Volksopvoeding werd. De afdeling had

Het was een gebruikelijke straf voor leerkrachten die gedurende de oorlog lid waren geweest van Jeugdopleiding.⁷

Lutgarde B. werd vast benoemd in Kortrijk in november 1946, maar *in feite mocht ze niet benoemd worden, want achteraf is gebleken dat ze geen bewijs van burgertrouw kon voorleggen*. De minister van Openbaar Onderwijs verklaarde de benoeming nietig, met als gevolg dat ze in oktober 1947 nog altijd werkloos thuis zat. De Eeraad probeerde te bemiddelen bij de minister, maar uit het bewaarde archief kon niet achterhaald worden hoe de zaak afliep. Haar verhaal leert dat het ontbreken van een bewijs van burgertrouw grote problemen kon meebrengen: ze bleef minstens één jaar werkloos en mocht haar zaak niet opgelost geweest zijn, dan is ze waarschijnlijk nooit meer aan de slag geraakt als onderwijzeres.⁸

Modest V. werd in september 1944 opgesloten in het interneringskamp van Sint-Kruis op betichting van Duitse propaganda gevoerd te hebben. Het schoolcomité had zelf geen klachten tegen de onderwijzer, maar aangezien hij begin 1946 werd ingeschreven op de 'lijst der onwaardige leerkrachten' kon het comité niet anders dan hem af te zetten. Op 22 maart 1949 werd hij in zijn rechten hersteld: *gezien het comité in al zijn verklaringen heeft mogen verklaren dat betrokkene in de school steeds onberispelijk was geweest en geen bewijzen heeft gegeven van onvaderlandsche handelingen, heeft het comité besloten de vroeger getroffen sancties op te heffen en voor nietig aan te zien*.⁹

tot doel om het middelbaar onderwijs te vernederlandsen en om de Vlaams-nationale leraars om te vormen tot nationaalsocialistische volksoepvoeders. Op 1 januari 1942 werd de Vlaamse Arbeidsorde opgeslorpt door de Unie van Hand- en Geestesarbeiders (U.H.G.A.) en vormde daar de groep Jeugdopleiding. Enkele maanden later fuseerde de groep met de Vlaamse opvoedkundige vereniging en werd ze een zelfstandige vereniging van nationaalsocialistische onderwijzers. De leden bleven wel nog lid van de U.H.G.A. Zie: H. VANDEVIJVER, *Het cultureel leven tijdens de bezetting*, Kapellen, 1990, p. 91-92.

- 7 BRUGGE, *Bisschoppelijk Archief*, Eeraad oordelend over het gedrag van bepaalde leerkrachten tijdens Wereldoorlog II (1944-1947), B 506.
- 8 BRUGGE, *Bisschoppelijk Archief*, Eeraad oordelend over het gedrag van bepaalde leerkrachten tijdens Wereldoorlog II (1944-1947), B 508.
- 9 BRUGGE, *Bisschoppelijk Archief*, Eeraad oordelend over het gedrag van bepaalde leerkrachten tijdens Wereldoorlog II (1944-1947), B 507.

„DE IJVER VOOR UW HUIS
HEEFT MIJ VERTEERD”

(Psalm 68)

Afb. 1 Portretfoto van kanunnik Jérôme Mahieu (1874-1955), vicaris-generaal van het bisdom Brugge en voorzitter van de Ereiraad bedrijvig bij de repressie in het katholiek lager onderwijs

DE PROCEDURE

Het specifieke karakter van het Belgische onderwijs

Het vrije katholieke onderwijs in België is, in tegenstelling tot in veel andere landen, geen privéonderwijs, maar wordt gesubsidieerd door de overheid. Bijgevolg trachten zowel de staat als de kerk hun stempel op het beleid te drukken.

De belangrijkste actor van staatswege was de minister, bijgestaan door zijn kabinet of persoonlijke medewerkers, die belast waren met de voorbereiding van het beleid en soms zelfs met het uitvoerende werk. De uitvoering van het onderwijsbeleid werd gecontroleerd door de inspectie, de verificateurs en de homologatiecommissie. Terwijl de inspecteurs het pedagogisch project controleerden, hielden de verificateurs zich bezig met de wettelijke regelingen en de homologatiecommissie met de controle op het naleven van het leerplan. Er bestonden ook raden en commissies, zowel tijdelijk als permanent, die adviezen gaven aan de minister. Het hoogste kerkelijk gezag in het vrij katholiek onderwijs lag bij de bisschoppenconferentie die besliste op het gebied van leergeslag, algemene organisatie en samenwerking tussen de verschillende scholen. Het centraal bureau stippelde het eigenlijke beleid uit. Om de belangen van het katholiek lager onderwijs te verdedigen tegenover het officiële werd in 1911 de Centrale Raad voor het Katholiek Lager Onderwijs (C.R.K.L.O.) opgericht. Deze raad had zijn zetel in Luik en vanaf de jaren 1920 sloten ook Vlaamse scholen zich hier massaal bij aan.¹⁰

Iedere katholieke lagere school was verplicht een schoolcomité op te richten. Het comité vergaderde op geregelde tijdstippen over praktische zaken. Het stond eventueel ook in voor het contact met de gemeente in verband met het aannemen van de school. Het comité kon fungeren als inrichtende macht of als aannemingscomité.

10 M. D'HOKER en J. MASSCHELEIN, *Algemene en historische pedagogiek*, Leuven, 2006, p. 83-85 en p. 95-101; D. GROOTAERS, *Histoire de l'enseignement en Belgique*, Brussel, 1998, p. 535.

té.¹¹ Dikwijls maakte de parochiepriester deel uit van het comité.¹² Wie daadwerkelijk gecollaboreerd had, kon zich uiteraard aan gerechtelijke vervolging verwachten. Maar waarom werd een onderwijzer of onderwijzeres, die tijdens de oorlog alleen maar sympathieën had betoond voor de Duitsers of voor de nieuwe orde, disciplinair gestraft, terwijl dit de modale metaalarbeider met dezelfde fouten niet overkwam? Dit had vooral te maken met de perceptie van het beroep. De taak van een onderwijzer werd in de morele sfeer geplaatst. Hij moest zijn leerlingen opvoeden en hen de voor het leven noodzakelijke elementaire kennis bijbrengen, en had bijgevolg een grote verantwoordelijkheid: de leerling zou voor de rest van zijn leven de waarden en de kennis meedragen die hij meegekregen had. Met andere woorden: het lerarenkorps gaf vorm aan de toekomstige maatschappij. Het onderwijzerschap werd ook gezien als een roeping en een zending, en hiervoor was volledige inzet vereist. In het katholiek onderwijs kregen deze opvattingen nog een bijkomende religieuze dimensie: de katholieke leraar moest zijn leerlingen opvoeden tot goede christenen en moest daarom zelf rechtgelovig en vroom zijn.¹³

Van de onderwijzer die een publieke figuur was en een voorbeeldrol voor zijn leerlingen en medeburgers te vervullen had op alle vlakken, werd dan ook een onberispelijk gedrag verwacht. De leerkrachten kenden trouwens de consequenties van hun beroep,

11 Een aangenomen school is oorspronkelijk een privéschool (in dit geval een katholieke), die door de gemeente wordt aangenomen. Dit brengt mee dat de gemeente een aantal verplichtingen opneemt (bvb. de onderhoudskosten van de gebouwen), maar ook een aantal rechten verwerft (bvb. onderwijsinspectie uitvoeren). Deze maatregel werd ingevoerd in 1842, toen iedere gemeente verplicht werd om minstens één gemeenteschool te hebben. Om dit te realiseren mocht men een school aannemen. Een aannemingscomité is dan het comité dat met de gemeente onderhandelt over de voorwaarden om een school aan te nemen.

12 ENSEIGNEMENT MOYEN, ENSEIGNEMENT NORMAL, ENSEIGNEMENT PRIMAIRE. 'Arrêté-loi relative aux suspensions par mesure d'ordre et aux désignations à titre provisoire du personnel dirigeant, administrative et enseignant des établissements d'instruction provinciaux, communaux ou des établissements d'instruction privés, subventionnés par les pouvoirs publics', *Bulletin du Ministère de l'Instruction Publique* (1944), I. 76.

13 M. DEPAEPE, M. DEVROEDE en F. SIMON, *Geen trede meer om op te staan: de maatschappelijke positie van onderwijzers en onderwijzeressen tijdens de voorbije eeuw*, Kapellen, 1993, p. 306-307.

want zij werden er gedurende hun opleiding en in alle vakbladen voortdurend op gewezen. Dat foute houdingen gedurende de oorlog zouden aangerekend worden, konden ze dan ook verwachten. Om al die redenen is het niet verwonderlijk dat de repressie in het onderwijs bijzondere aandacht kreeg.¹⁴

Toch was niet iedereen daar gelukkig mee. Zonder het sympathiseren met de bezetter goed te keuren, vond het C.O.V. (Christelijk Onderwijzersverbond) dat de publieke opinie een te sterke collaboratiesmet op het onderwijzend personeel legde en een te nadrukkelijke jacht op verraders inzette:

Wij katholieken niet alleen meenen, dat bij het beoordeelen van heel wat gevallen een zekere gematigdheid, die bij ons christelijke welwillendheid geheeten wordt, een tegengewicht van den haat – niet kan uitgesloten worden. (...) Maar den leek moeten vonnissen als dit vreemd aandoen: een vrouw verliet haar werkgelegenheid om in een munitiefabriek te gaan arbeiden, waar ze meer geld verdienen zou. Vrijgesproken. (...) Wie dus vrijwillig naar Duitsland ging om er granaten te fabricereen, springstof te vervaardigen (...) zal men vrij spreken. (...) Een onderwijzer heeft Kempenland aangeleerd, is kernleider geweest van Jeugdopleiding, dit alles wordt zeer zwaar getaxeerd en gesanctioneerd (...). Onderwijzers werden door de volkswoede, zoo wordt dat geheeten, van uit hun huis gehaald, door de dorpsjeugd met drek en paardenvijgen bekogeld (...). Men weigerde hun wel een bewijs van burgertrouw, zoo kunnen zij nergens te werk gesteld worden en dan moeten zij maar verhongeren: zij, maar ook hun vrouw en hun meestal talrijke kroost.¹⁵

Het C.O.V. zag in de administratieve epuratie een politieke afrekening gericht tegen de katholieke onderwijzers. De christelijke vakbond stelde dat er voor iedere beschuldigde moest nagegaan worden in

hoeverre de leerkracht gesympathiseerd heeft met den vijand en in hoeverre er een zekere continuïteit is vast te stellen

¹⁴ M. DEPAEPE, M. DEVROEDE en F. SIMON, *Geen trede*, p. 318.

¹⁵ 'Repressie: de sancties in het lager onderwijs', *Christene School*, 52:2 (1945), p. 37.

voor den noodlottigen invloed van deze sympathie voor de schooljeugd. Nu wordt beweerd dat alle aansluiting bij V.N.V. en DeVlag en Jeugdopleiding sympathiseeren is met den vijand. De documenten en dossiers bewijzen in vele gevallen het omgekeerde. Er wordt dus gratis beweerd, voor niks en niemendal. Een overspelige onderwijzeres, een overspelige onderwijzer, een dronkelap, een smokkelaar, een zwarte-markt-agent in dienst van den vijand is voor het rechtsgevoel in het algemeen en voor de opvoeding van de jeugd in onze oogen meer noodlottig dan een lid van Jeugdopleiding.¹⁶

Het verbond streefde clementie na en legde de nadruk op de herintegratie van de veroordeelden, want *we willen niet dat zich een kern van op de stoep geduwden, amnestieverzuchters en politieke uitbuiters die langs den rug van deze lieden in 't politieke arena wenschen te wippen, zou vormen, een klonter in den Belgische bloedsomloop, die vroeg of laat noodlottig zou worden. (...) Er moet dus rechtvaardig geoordeeld en gevonnist worden.¹⁷*

In kringen van de A.C.O.D. (Algemene Centrale van de Openbare Diensten) en het A.B.O.B. (Algemene Belgische Onderwijzersbond) waren andere geluiden te horen. Zo sprak bijvoorbeeld het Actiecomité voor zuivering in het onderwijzend personeel, samengesteld uit de Antwerpse afdeling van beide voormelde verenigingen over het *vrij onderwijs waar de zwarte schaapjes zoetjes naar een andere school werden overgeplaatst.¹⁸*

De bestraffing van het onderwijzend personeel

De regering wilde wel korte metten maken met de besmetting van het overheidsapparaat door de nieuwe orde, maar mocht anderzijds ook niet te streng zijn, want anders dreigde het staatsbestel ineen te storten. Deze tegenstelling zorgde voor veel aarzelingen en onduidelijkheden bij de administratieve epuratie. In de bestraffing van de onderwijzers zijn drie grote etappes te onderscheiden. De besluitwet van 8 mei 1944 tekende de grote lijnen van de repressie

16 'Repressie: de sancties in het lager onderwijs', p. 38.

17 'Repressie: de sancties in het lager onderwijs', p. 39.

18 M. DEPAEPE, M. DEVROEDE en F. SIMON, *Geen trede*, p. 295.

uit. Op 24 augustus 1944 werd de wet aangepast door de minister van Openbaar Onderwijs en specifiek gericht op de bestraffing van de leden van het onderwijzend personeel; in de loop der jaren werd de wet nog verder gespecificeerd. Vanaf 6 maart 1951 werd beroep mogelijk tegen disciplinaire bestraffing bij herzieningscommissies.

Op 8 mei 1944 werd de administratieve epuratie door de Belgische regering in Londen uitgetekend. Uitgangspunt was dat er geen plaats meer kon zijn voor aanhangers van de nieuwe orde in het naoorlogse België. Daarom werd het niet wenselijk geacht dat ambtenaren die verdacht werden van incivisme, hun ambt verder konden uitoefenen. In afwachting van een definitieve uitspraak, moesten verdachten voorlopig verhinderd worden hun taken nog uit te voeren. Dit was al geregeld voor het rijksperoneel met het artikel 102 van het koninklijk besluit van 2 oktober 1937. Het artikel hield in dat de overheid die een ambtenaar benoemde, deze ook kon schorsen bij ordemaatregel. Deze aanpak werd door de wet van 8 mei 1944 uitgebreid naar alle burgerlijke en militaire openbare ambten, met inbegrip van de magistraten van het openbaar ministerie, de leden van de bestendige deputaties, de schepenen, de leden van de commissies van openbare onderstand, het personeel van alle instellingen die op een of andere manier aan de controle van de staat onderworpen waren (zoals het katholiek onderwijs) en het personeel van de provinciale en gemeentelijke instellingen van openbaar nut (zoals het officieel onderwijs). De schorsingen werden uitgesproken door de koning. Deze kon zijn taak doorschuiven naar een minister, die op zijn beurt verder kon delegeren. De koning (of zijn plaatsvervanger) besliste ook of en in welke mate het salaris verder uitbetaald zou worden. De schorsing bij ordemaatregel mocht maximaal zes maanden duren, behalve bij personen tegen wie een gerechtelijk onderzoek liep. Deze laatsten konden tot drie maanden na het gerechtelijk onderzoek geschorst worden.¹⁹

Een andere, maar niet minder belangrijke uitgangstelling hield in dat het staatsapparaat moest blijven functioneren. De vele schor-

19 '8 mei 1944 – Besluitwet betreffende de openbare ambten', *Belgisch Staatsblad* (1 september 1944), p. 387 en 391-392.

singen bij ordemaatregel (naast de openstaande vacatures) dreigden de werkzaamheden bij de overheden en instellingen te doen stilvallen. Om dit te verhinderen mochten personen aangeduid worden die de ambten en functies voorlopig zouden waarnemen. Hiervoor beschikten de bevoegde overheden over een zeer grote vrijheid; ze waren ook gedurende de zes maanden die volgden op de bevrijding, niet gebonden aan wettelijke bepalingen ter zake. De waarnemende krachten hadden alle machten en bevoegdheden van het ambt, en werden bezoldigd zoals benoemden. De voorlopige waarnemingen boden echter geen werkzekerheid, want ze konden op ieder ogenblik beëindigd worden. Wanneer de bevoegde overheid bij deze aanpak in gebreke bleef, kon de koning (of zijn plaatsvervanger) optreden.²⁰

De derde en belangrijkste stelling was dat de schuldigen bestraft moesten worden, maar wel op redelijke basis. De bestraffingen werden in handen gelegd van de overheid, die ook de benoemingen regelde. Iedere instelling had daartoe een eigen regelgeving. Er werden verder controlesystemen uitgewerkt. Om de uniformiteit en de volledige bestraffing te garanderen kon de koning (of zijn plaatsvervanger) de nodige tuchtmaatregelen nemen of hij kon de genomen sancties veranderen wanneer een bevoegde overheid in gebreke bleef. Daarnaast moest de koning zo vlug als mogelijk na de bevrijding raadgevende commissies oprichten, die aan de verdachten de nodige waarborgen op een eerlijke berechting konden geven en die de bevoegde overheden konden bijstaan om de juiste beslissingen te nemen.²¹

Op 24 augustus 1944 vaardigde de minister van Openbaar Onderwijs een besluit uit dat de schorsingen bij ordemaatregel en de voorlopige benoemingen in het onderwijs regelde. Het probleem echter was dat het aantal onderwijzers, dat voor de schorsingen en benoemingen in aanmerking kwam, te groot was en dat het voor de centrale overheid onmogelijk was om met de nodige

20 M. DEPAEPE, M. DEVROEDE en F. SIMON, *Geen trede*, p. 388-389 en 391-392.

21 M. DEPAEPE, M. DEVROEDE en F. SIMON, *Geen trede*, p. 390 en p. 393-394.

snelheid en efficiëntie beslissingen te nemen. Daarom wilde de minister de taken delegeren aan de schooloverheden, onder controle van hogere instanties. Er werd extra benadrukt dat schorsing geen disciplinaire straf was en niet inhield dat de onderwijzer effectief bestraft zou worden, maar dat het gewoon een orde-maatregel was. In de gemeentescholen moesten de schorsingen uitgesproken worden door het college van burgemeester en schepenen, en in de provinciale scholen door de gouverneur. Binnen de acht dagen diende elke beslissing doorgegeven te worden aan een hogere instantie, respectievelijk de gouverneur en de minister van Openbaar Onderwijs. De beschuldigde kreeg hiermee de garantie dat zijn onderzoek vlug en uniform zou gebeuren. De schorsing mocht maximaal zes maanden duren. De schorsingstermijn werd tweemaal verlengd: in april 1945 tot 12 maanden en in december 1946 tot 24 maanden.²² Dezelfde bepalingen golden ook voor aangenomen en aanneembare²³ scholen. De repressie in het katholiek gesubsidieerd onderwijs werd eveneens door de minister geregeld. Het recht om te schorsen bij ordemaatregel werd aan het schoolcomité toevertrouwd. De schorsingsduur bedroeg twee maanden en moest bevestigd worden door de gouverneur, die de schorsing kon verlengen en op iedere moment beëindigen.

De ingrepen van de minister hadden het voordeel dat de onderwijzers van de verschillende scholen eenzelfde behandeling kregen. De tussenkomst van de gouverneur in het lager onderwijs was wettelijk, want ze was voorzien in artikel 25 van de organieke wet op het lager onderwijs. Een geschorste onderwijzer kreeg zijn loon bij wijze van voorschot, behalve als er een gerechtelijk onderzoek tegen hem liep; dit in overeenstemming met de wetgeving die het statuut van de leerkrachten regelde. Het schoolcomité kon bij een latere disciplinaire straf wel beslissen dat de beschuldigde

22 LEUVEN, KADOC, Archief van Pierre van Outryve d'Ydewalle, nr. 74; SECRETARIAT GENERAL. 'Loi modifiant l'article 1er de l'arrêté-loi du 8 mai 1944, relative aux fonctions publiques', *Bulletin du Ministère de l'Instruction Publique*, (1945), I. 28-29; *Bulletin du Ministère de l'Instruction Publique*, (1946), I. 125-126.

23 Een aanneembare school was een privé school die wel de voorwaarden vervulde om subsidies te verkrijgen, maar niet aangenomen was door de gemeente. Zo'n school bleef volledig onafhankelijk van de gemeente en had meer vrijheid.

de voorschotten moest terugstorten. Als een schoolcomité zijn opdrachten verwaarloosde, mocht de gouverneur optreden.²⁴

Voor het overige bleef de wet van 8 mei 1944 in verband met de administratieve epuratie gelden. De voorlopige benoemingen werden verricht door de bevoegde overheden. Voor het katholiek onderwijs was dit de bisschop op voordracht van de schooldirectie. Vanaf 5 juni 1945 werden de scholen verplicht enkel leerkrachten aan te nemen die in het bezit waren van een bewijs van burgertrouw, afgeleverd door de burgemeester van de gemeente waar de betrokkene tijdens de oorlog had gewoond.²⁵

De bestraffing zelf gebeurde volgens de regelingen van het bisdom. Voor het bisdom Brugge werd dit uitgelegd in de *Sint-Canisiusbode*, een tweemaandelijk tijdschrift van de diocesane inspectie in verband met christelijke opvoeding en onderwijs in de kleuter- en lagere scholen. Het tuchtonderzoek werd toevertrouwd aan het schoolcomité. Het moest bijeenkomen om een zakelijk en streng onderzoek te doen, maar mocht dit niet te lang laten aanslepen, om reden dat het niet menselijk was iemand wekenlang te laten lijden onder mogelijks valse vermoedens en beschuldigingen. Van iedere vergadering van het schoolcomité diende een verslag opgemaakt te worden, waarbij elk behandeld geval afzonderlijk beschreven werd. Het verslag moest telkens de beschuldiging, de bewijslast en een ondertekende verdediging van de beschuldigde bevatten, met het besluit van het comité. Mogelijke sancties waren: blaam of berisping, tijdelijke schorsing met beroving van wedde (een week, een maand, drie maanden, zes maanden of een schooljaar) of – in het slechtste geval – afzetting.²⁶

24 ENSEIGNEMENT MOYEN, ENSEIGNEMENT NORMAL, ENSEIGNEMENT PRIMAIRE. 'Arrêté-loi relative aux suspensions par mesure d'ordre et aux désignations à titre provisoire du personnel dirigeant, administrative et enseignant des établissements d'instruction provinciaux, communaux ou des établissements d'instruction privés, subventionnés par les pouvoirs publics', *Bulletin du Ministère de l'Instruction Publique* (1944), I. 77-78.

25 'Attestation de civisme', *Bulletin du Ministère de l'Instruction Publique*, (1945), IV. 42; M. DEPAEPE, M. DEVROEDE en F. SIMON, *Geen trede*, p. 391-392.

26 A. DECOENE, 'Aan de Schoolcomiteiten en Besturen der Katholieke Scholen', *Sint-Canisiusbode*, 38:2 (1944), p. 1.

De eindbeslissingen lagen in handen van de bisschop, maar monseigneur Lamiroy²⁷ had die bevoegdheid doorgeschoven naar een Eraad. De Eraad bestond uit zeven leden, afkomstig uit de diocesane inspectie en uit het onderwijs onder voorzitterschap van vicaris-generaal Mahieu. De schoolcomités moesten hun dossiers en verslagen doorsturen naar de vicaris-generaal. Na een eindbeslissing van de bisschoppelijke Eraad moest een school enkel nog het besluit voorleggen aan de kantonale inspecteur. Wanneer een onderwijzer geïnterneerd was of als er tegen hem een gerechtelijk onderzoek liep, kon een schoolcomité niets ondernemen. Pas na de gerechtelijke uitspraak kon het beslissen. Na een schorsing of berisping mocht de onderwijzer zijn werk hernemen als hij beloofde voortaan zijn burger- en christelijke plicht beter te vervullen. Dit geschiedde nadat de voorzitter van het schoolcomité hem de desbetreffende artikelen uit het bisschoppelijk schoolglement voorgelezen had.²⁸

27 Monseigneur Henri Lamiroy (1883-1952) was bisschop van Brugge van 1931 tot 1952. Tijdens de oorlog hield hij zich ver van de politiek en van de bezetter, behalve wanneer de Duitsers inlichtingen over de kerkklokken wilden. Hij verbood zijn priesters die inlichtingen te verstrekken. Tijdens de repressie hield de bisschop zich niet afzijdig, maar stuurde vaak zijn secretaris E.H. Mestdagh naar de krijgssauditeur van Brugge om te pleiten voor de onschuld van een aantal gelovigen. Hij weigerde in te gaan op de vraag van de jezuïet Claeys-BouÛaert om zich in te zetten voor het lot van de gedetineerden. Zie: R. BOUDENS, 'Henri Lamiroy (1931-1952)', in: M. CLOET (algemene leiding), *Het bisdom Brugge (1559-1984). Bisschoppen, priesters, gelovigen*, Brugge, 1985, p. 389-400 en R. BOUDENS, *Kardinaal Van Roey en de Tweede Wereldoorlog*, Averbode, 1997, p. 121.

28 BRUGGE, *Bisschoppelijk Archief*, Eraad oordelend over het gedrag van bepaalde leerkrachten tijdens Wereldoorlog II (1944-1947), B 506; A. DECOENE, 'Aan de Schoolcomiteiten en Besturen der Katholieke Scholen', p. 1-2.

Tabel 1 Leden van de Eraad voor het onderzoeken van onvaderlandse daden gesteld tijdens de bezetting (1940-1944) door sommige leden van het onderwijzend personeel der vrije katholieke scholen²⁹

Kanunnik J. Mahieu (voorzitter)	Vicaris-generaal van het bisdom
Kanunnik A. Decoene (ondervoorzitter)	Diocesaan hoofdopziener van het lager onderwijs
E.H. E. de Spot	Diocesane inspecteur
H. Knudde	Diocesane inspecteur
E.H. P. Mestdagh	Secretaris van het bisdom
E. De Wispelaere	Rustend schoolhoofd
A. Degruytere (secretaris)	Bestuurder van de voorbereidende afdeling van het Sint-Lodewijkscollege (Brugge)

Op de eerste vergadering van de Eraad legde kanunnik Mahieu uit hoe de leden bij de bestraffing van de collaboratie te werk moesten gaan. Er werd afgesproken dat ze het stilzwijgen zouden bewaren over de besprekingen in de raad. Ze zouden altijd voor ogen houden dat de zuivering weliswaar moest gebeuren, maar dat het niet altijd gemakkelijk zou zijn omdat beslist werd over het verdere leven van vele mensen. Daarom zouden ze erop letten dat schoolbesturen de leerkrachten ook niet te streng zouden straffen, uit schrik voor de publieke opinie of om persoonlijke redenen.³⁰

De Eraad vergaderde wekelijks van 9 oktober 1944 tot 2 maart 1945 en dacht in die periode het merendeel van de zaken afgewerkt te hebben. Er waren toen echter nog een veertigtal rechtszaken hangende, die pas konden voorkomen nadat op gerechtelijk niveau een uitspraak gevallen zou zijn. In de vergadering van 2 maart 1945 werd een lijst opgemaakt van alle onvolledige dossiers en aan de scholen werd per brief gevraagd deze aan te vullen. Er

29 BRUGGE, *Bisschoppelijk Archief*, Eraad oordelend over het gedrag van bepaalde leerkrachten tijdens Wereldoorlog II (1944-1947), B 506.

30 BRUGGE, *Bisschoppelijk Archief*, Eraad oordelend over het gedrag van bepaalde leerkrachten tijdens Wereldoorlog II (1944-1947), B 506.

zijn nog verslagen van vergaderingen van de Eterraad tot 25 januari 1946 en er werd nog opgetreden bij het ondersteunen van amnestieaanvragen in het begin van de jaren vijftig. In hoeverre alle leden daar toen nog bij betrokken waren, kon niet achterhaald worden. Uit de briefwisseling blijkt dat vooral de kanunniken Mahieu en Decoene actief bezig bleven.

Na 2 maart 1945 en tot mei 1945 werden nog 59 dossiers van leerkrachten behandeld, tussen mei 1945 en december 1947 90 en na december 1947 12. Dit maakt een totaal van 161 beschuldigden of 62% van de zaken. Naast het wachten op gerechtelijke uitspraken waren er nog andere factoren die de laattijdige afhandeling verklaren. Zo moesten in mei 1945 een aantal nieuwe dossiers aangemaakt worden, omdat leerkrachten die nog niet in opspraak waren gekomen, geïnterneerd werden tijdens de tweede golf van de volksrepressie. Oude dossiers moesten soms heropend worden omdat nieuwe feiten aan het licht waren gekomen. Dit alles hield verband met het feit dat de repressie slechts traag op gang kwam.³¹ Ook de epuratiewetgeving van 19 september 1945 bracht mee dat een aantal nieuwe dossiers moest geopend worden.

Nadat vanaf 1947 de Christelijke Volkspartij weer in de regering was gekomen, werden maatregelen genomen om de situatie van de door de epuratie getroffen personen te verlichten. Op 14 juni 1948 werd de wet op de burgerlijke epuratie van 19 september 1945 herzien in de zogenaamde wet Struye wat belangrijke gevolgen had voor de administratieve epuratie. In het eerste artikel van de besluitwet van 19 september 1945 stond: *Zijn van rechtswege, onverminderd de strafsancties, levenslang vervallen (...) de leden van het door den Staat, de provincie of de gemeente gesubsidieerd vrij onderwijs, die omwille van hun onvaderlandse houding van de tabel van hun orde zijn geschrapt of werden afgedankt.* Concreet hield dit in dat alle onderwijzers, die op de 'lijst der onwaardigen' stonden of afgezet waren, automatisch ook hun burgerrechten levenslang verloren. De wet Struye schafte het artikel af, waardoor alle leerkrachten die eerder hun werk verloren hadden en nu weer in het bezit

31 L. HUYSE en S. DHONDT, *Onverwacht verleden*, p. 23-24 en 292.

van hun rechten werden gesteld, een herziening van hun afzetting konden aanvragen. Maar hier liep het vaak mis, want de procedure tot herziening van afzettingen was ondoorzichtig: er waren talrijke uitzonderingen en over de financiële gevolgen was niets beslist.³²

De wet Vermeulen van 19 mei 1949 probeerde de hindernissen uit de weg te ruimen. Er werden speciale commissies opgericht, de koning kon tot herziening overgaan als een departement in gebreke bleef en de toepassingstermijnen van de wet Struye werden verlengd. Vooral op het financiële vlak bleven er toch nog problemen, zoals blijkt uit een omzendbrief van de minister van Openbaar Onderwijs van 3 januari 1951. Hij had veel vragen gekregen om de achterstallige lonen te betalen, die er waren gekomen ten gevolge van herzieningen van de tuchtstraf, maar kon er niet aan voldoen. De wet van 6 maart 1951 probeerde de herziening vlotter te regelen door de voorwaarden duidelijk te bepalen en de procedure voor de herziening van de disciplinaire straffen te regelen. Ook werden de consequenties vastgelegd voor re-integratie van beampten, die ontslagen waren.³³

De regelgeving was van toepassing op alle vastbenoemde en tijdelijke beampten van de centrale administratie van het rijk (behalve op de secretarissen-generaal of op wie deze functie gedurende de oorlog had uitgeoefend), het onderwijzend personeel van de rijksinstellingen en het personeel van de wetenschappelijke instellingen. Alle disciplinaire straffen die uitgesproken waren in

32 '19 september 1945 - Besluitwet betreffende de epuratie inzake burgertrouw', *Belgisch Staatsblad* (1-2 oktober 1945), p. 6337; L. HUYSE en S. DHONDT, *Onverwerkt verleden*, p. 162-163.

33 SECRETARIAT GENERAL – ENSEIGNEMENT PRIMAIRE – ENSEIGNEMENT MOYEN – ENSEIGNEMENT NORMAL – ENSEIGNEMENT SUPERIEUR ET SCIENCES – ENSEIGNEMENT TECHNIQUE – BEAUX-ARTS ET LETTRES. 'Epuration administrative – arrières de traitements', *Bulletin du Ministère de l'Instruction Publique* (1951), II. 1; SECRETARIAT GENERAL. 'Arrêté royal relative aux peines disciplinaires et aux démissions d'office prononcées à charge des agents de l'Etat en raison de leur comportement pendant l'occupation ennemie', *Bulletin du Ministère de l'Instruction Publique* (1951), I. 102-106; 'Epuration administrative – application de l'arrêté royal du 6 mars 1951 relatif aux peines disciplinaires et aux démissions d'office prononcées à charge des agents de l'Etat en raison de leur comportement pendant l'occupation ennemie', *Bulletin du Ministère de l'Instruction Publique* (1951), II. 42-48; L. HUYSE en S. DHONDT, *Onverwerkt verleden*, p. 163.

het kader van de administratieve epuratie, vielen onder de wet. Het ging dus niet alleen om beambten die hun burgerrechten terug wilden, maar ook om beambten bij wie de tuchtstraf van afzetting was uitgesproken na 14 juni 1948. De datum van 14 juni 1948 werd genomen omdat de gemoederen toen al voldoende bedaard waren en de beambten bijgevolg de garantie hadden dat hun tuchtstraf in verhouding stond met de gepleegde feiten. Personen die onder de wet vielen, konden een aangetekende brief sturen naar de bevoegde minister (leerkrachten dus naar de minister van Openbaar Onderwijs). Het verzoekschrift moest navolgende gegevens bevatten: naam, voornamen, graad en domicilie, school (plaats van tewerkstelling voor de bestraffing en huidige plaats van tewerkstelling, indien het geen afzetting betrof), het koninklijk of ministerieel besluit dat de straf bevestigde en de aard van de straf. Het moest ten laatste tegen 18 mei 1951 ingediend worden. De beambten die met de wet Struye hun burgerrechten teruggekregen hadden, moesten geen verzoekschrift indienen omdat hun dossier automatisch werd heropend.

Het verzoekschrift kwam terecht bij de minister van Openbaar Onderwijs, die besliste of het administratieve dossier heropend werd. De minister stelde ook een bevestiging of een herziening van de tuchtstraf voor. Het voorstel van de minister was onderworpen aan een bindend en gemotiveerd advies van de herzieningscommissie. Sommige onderwijzers waren echter nooit bestraft. Dit had te maken met het feit dat ze hun rechten hadden verloren en de school hen geen straf had opgelegd, omdat het verlies van rechten toch automatisch inhield dat ze nooit meer als onderwijzer aan de slag konden. Wanneer deze leerkrachten nu hun rechten terugkregen, moesten ze op non-actief geplaatst worden en het schoolcomité moest samenkomen om een straf uit te spreken. Normaal gesproken kon dit in het katholiek lager onderwijs van het bisdom Brugge niet voorkomen, want de Eerraad had er in het verleden altijd op aangedrongen deze leerkrachten steeds ook te ontslaan.³⁴

34 SECRETARIAT GENERAL 'Arrêté royal relative aux peines disciplinaires et aux démissions d'office prononcées à charge des agents de l'Etat en raison de leur comportement pendant l'occupation ennemie', *Bulletin du Ministère de l'Instruction*

Een laatste probleem dat zich stelde, was de bezoldiging van een leerkracht die terug in dienst werd genomen. Hierbij dient een onderscheid gemaakt te worden tussen wie in dienst was genomen na het uitzitten van een straf en wie na een herziening van een straf terugkeerde. In de eerste groep gebeurde het dikwijls dat de beschuldigde langer geschorst was bij ordemaatregel dan de disciplinaire straf duurde. Omdat de schorsing niet de schuld was van de betrokkene, moest deze leemte in zijn loopbaan financieel en administratief gedekt worden. Dit bracht mee dat de leerkracht betaald moest worden voor de periode waarin hij geschorst was bij ordemaatregel en dat hij moest kunnen genieten van alle administratieve voordelen zoals loonsverhoging bij langere dienst. In de tweede categorie had de onderwijzer dikwijls al een andere betrekking gezocht, waarvoor hij een loon ontving. Als hij voor de nieuwe baan minder kreeg dan wanneer hij bij een normale loopbaan had gekregen, werd het verschil uitbetaald voor de verloren periode.³⁵

Knelpunten in de procedure

Door de bestraffing bij de schoolcomités te leggen, was er gevaar voor persoonlijke wraak en willekeur. Daarom werd de supervisie aan de Ereiraad toevertrouwd. Toch bleven persoonlijke motieven meespelen. Het gebeurde dikwijls dat een leerkracht slechts geschorst werd voor een bepaalde periode, maar dat de school hem of

Publique (1951), I. 102-106; 'Epuration administrative – application de l'arrêté royal du 6 mars 1951 relatif aux peines disciplinaires et aux démissions d'office prononcées à charge des agents de l'Etat en raison de leur comportement pendant l'occupation ennemie', *Bulletin du Ministère de l'Instruction Publique*, (1951), II. 42-48.

- 35 ALGEMEEN SECRETARIAAT – LAGER ONDERWIJS – MIDDELBAAR ONDERWIJS – NORMAAL ONDERWIJS – HOGER ONDERWIJS EN WETENSCHAPPEN – TECHNISCH ONDERWIJS – SCHONE KUNSTEN EN LETTEREN. 'Administratieve epuratie – achterstallige wedden', *Bulletin van het Ministerie van Openbaar Onderwijs* (1951), II. 104-106; SECRETARIAT GENERAL 'Arrêté royal relative aux peines disciplinaires et aux démissions d'office prononcées à charge des agents de l'Etat en raison de leur comportement pendant l'occupation ennemie', *Bulletin du Ministère de l'Instruction Publique* (1951), I. 102-106; 'Epuration administrative – application de l'arrêté royal du 6 mars 1951 relatif aux peines disciplinaires et aux démissions d'office prononcées à charge des agents de l'Etat en raison de leur comportement pendant l'occupation ennemie', *Bulletin du Ministère de l'Instruction Publique* (1951), II. 42-48.

haar nadien niet meer in dienst wilde. Op 19 oktober 1945 stuurde de Ereiraad hieromtrent een brief naar de C.R.K.L.O. met de vraag hoe hierop in de andere bisdommen werd gereageerd. Men twijfelde over wat het belangrijkste was: het belang van de leerkrachten of de bescherming van de katholieke scholen. De C.R.K.L.O. stelde vier mogelijke oplossingen voor. Eerstens zou de leerkracht die al vijftig jaar oud was en al dertig jaar in dienst, zijn pensioen kunnen aanvragen. Een tweede suggestie was dat de Ereiraad de betreffende school zou aanmoedigen de leerkracht toch weer aan te nemen. Een jaar na de bevrijding waren de gemoederen al wat bedaard en de gevolgen voor de school konden niet meer zo ernstig zijn. Zelfs al gingen leerlingen verloren, dan nog liever dat dan een onrechtvaardigheid te begaan. De derde mogelijkheid hield in dat de leerkracht zou geholpen worden om in een andere school een betrekking te vinden en dat daarvoor op zoek zou gegaan worden naar een kleine, rustige parochie met een parochiepriester die een vriendendienst wilde bewijzen. Als laatste optie zou men de leerkracht verlof voor persoonlijke redenen kunnen verlenen tot de gemoederen bedaard waren. In het bisdom Brugge ging de voorkeur uit naar de derde mogelijkheid en de diocesane inspectie leverde inspanningen om ongewenste leerkrachten nieuwe werkplekken te bezorgen.

Soms was het niet de school die de leerkracht wenste te weren, maar oefenden de ouders druk uit. In Sijsele schreven twaalf ouders een brief aan de pastoor om te verhinderen dat Angela L. haar functie als onderwijzeres opnieuw zou opnemen. De school had echter geen klachten over de leerkracht, zodat op 20 oktober 1944 de schooldirecteur en de voorzitter van het schoolcomité aan de Ereiraad meedeelden dat *zij persoonlijk niets ondervonden hebben ten laste van Angela L. inzake onvaderlandsche handelswijze of gezegden bij haar leerlingen op school*. In juni 1945³⁶ wijzigde de toon: volgens

36 Het is niet toevallig dat de tweede aanklacht er kwam in juni 1945. In mei 1945 had een nieuwe volksrepressie plaats gevonden. Had Angela L. te lijden gehad onder deze tweede golf van volksrepressie? Het bisschoppelijk archief kon hierover geen uitsluitsel geven, maar hoogstwaarschijnlijk heeft de volksrepressie toch een invloed gehad op de nieuwe uitspraak van het schoolcomité.

het schoolcomité waren er nieuwe feiten aan het licht gekomen en men wilde nu zo vlug mogelijk haar afzetting. De Eereraad stuurde een brief terug met de mededeling dat een nieuw onderzoek moest worden ingesteld en dat dan pas een straf kon worden uitgesproken. Benadrukt werd dat *de straf moest genomen worden op grond van de vaststaande bezwarende feiten en niet eenvoudig onder den druk van bepaalde plaatselijke instanties*. In het archief was helaas niets terug te vinden over een dergelijk onderzoek, maar toch blijkt Angela L. niet lang daarna afgezet geweest te zijn, vermoedelijk omwille van lidmaatschap van Jeugdopleiding.³⁷

In Geluwe organiseerden de ouders een heuse staking en stuurden hun kinderen niet meer naar school. Van de 350 leerlingen waren er slechts 50 aanwezig. Het schoolcomité bewaarde de kalmte en wachtte de gebeurtenissen af omdat het de leerkrachten geen onrecht wilde aandoen. Bisschop Lamiroy was blijkbaar persoonlijk geïnteresseerd in de zaak, want de pastoor van Geluwe stuurde hem een brief waaruit volgende oplossing naar voor kwam: *Meneer Dochy³⁸ zou op het gemeentehuis de leden van het verweerc comité ondervragen over welbepaalde en bezwarende feiten die zij tegen de geschorste onderwijzers uitbrengen en eigenhandig [doen] ondertekenen. Durven dezen dit niet, het is een klaar bewijs dat zulke feiten niet bestaan; durven zij dit wel, dan zullen die feiten naar en met recht worden bestraft door de Eereraad en schoolcomité*. Zo geschiedde en uit het verslag van Dochy kwam een aantal nieuwe feiten aan het licht. Het schoolcomité heropende het onderzoek en de leerkrachten kregen zwaardere straffen. Of ze daarna terug in dienst zijn genomen, kon niet achterhaald worden.

De procedure hield dus wel degelijk mogelijkheden in voor persoonlijke willekeur bij de bestraffing, maar uit het onderzoek blijkt dat die bestraffing toch wel coherent gebeurde. Dit is te danken aan de controle die het bisdom met de Eereraad en de minister van Openbaar Onderwijs uitoefenden.

37 BRUGGE, *Bisschoppelijk Archief*, Eereraad oordelend over het gedrag van bepaalde leerkrachten tijdens Wereldoorlog II (1944-1947), B 506.

38 Hoofdopziener in het hoofdgebied Roeselare.

Afb. 2 Portretfoto van Henry Lamiroy, bisschop van Brugge, 1931-1952. Geboren te Heurne 29.8.1883 - benoemd 18.12.1931 - overleden te Brugge 10.5.1952

De Eerraad als bescherming tegen staatsinmenging

Gebleken is dus dat de repressie in het katholiek lager onderwijs een mengvorm was van administratieve en private repressie. Zowel het schoolcomité, het bisdom als de minister van Openbaar Onderwijs hadden een aandeel bij de bestraffing van leerkrachten. Dit leidde soms tot spanningen tussen de kerkelijke en de burgerlijke overheden. De Eerraad trachtte de staatsinmenging in het katholiek onderwijs tot een minimum te beperken.

Aan de vooravond van de tweede schoolstrijd was de relatie tussen kerk en staat met betrekking tot het onderwijs gespannen. De bestraffing was dan wel toevertrouwd aan de inrichtende machten, maar de minister van Openbaar Onderwijs hield als subsidiërende overheid controle. Afspraak was dat de scholen de minister via de kantonale inspecteurs steeds zouden informeren over de opgelegde tuchtstraffen. De minister liet dan telkens onderzoeken of de strafmaat in overeenstemming was met de criteria van het officieel onderwijs. Hij kon een opgelegde sanctie nog verzwaren en – wanneer een school hem daar niet in volgde – de subsidies intrekken. Een andere mogelijkheid waarover de minister beschikte, was een leerkracht op de ‘lijst der onwaardige leerkrachten’ te plaatsen. Dit betekende dat deze officieel niet meer in dienst kon genomen worden en dat de school bijgevolg zelf voor zijn loon moest instaan, wat een niet onbelangrijke meerkost betekende.³⁹

In het bisdom Brugge heerste hieromtrent grote bezorgdheid en men wilde de scholen beschermen tegen mogelijke ministeriële maatregelen. Een eerste indicatie van een gespannen sfeer tussen kerk en staat in het bisdom Brugge was terug te vinden in de column ‘Van week tot week’ in het parochieblad *Kerkelijk Leven*. P.B. Janssens⁴⁰ besprak er de zaken die de katholieke wereld beïnvloedden. Hij trok hard van leer tegen de repressie die volgens hem

39 KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS, *Bulletin van Vragen en Antwoorden*, 5 november 1946, p. 821.

40 Kanunnik Boudewijn Janssens de Bisthoven was historicus en archivaris van het bisdom Brugge. Hij schreef onder meer een boekje over *De schoolkwestie: het persprobleem*, Antwerpen, 1951.

gericht was tegen de katholieke kerk. In de week van 1 tot 7 juli 1945 maakte hij een onderscheid tussen twee soorten aanvallen op de katholieken:

Er is de algemene beschuldiging gericht tegen DE katholieken, alsof zij over het algemeen tekort zijn gekomen in hun vaderlandse plichten tijdens de bezetting.(...) Wil men statistieken opmaken, dan zal de vaderlandse houding van de katholieken een vooraanstaande om niet te zeggen DE vooraanstaande plaats innemen. Een tweede beschuldiging is de verdediging van de zwarten. Wij hebben van katholieke zijde wel kennis genomen van een verdediging van de wetten die het land moeten beheersen, van een verdediging van de rechtvaardigheid en de liefde en dit in het belang van het vaderland.(...) En dit is een katholieke plicht, omdat het de zedelijke waarden zijn die verdedigd worden.⁴¹

Een week later reageerde dezelfde schrijver tegen de pers, die volgens hem *met de eerlijkheid en de waarheid de grond veegde*. De verschillende kranten en weekbladen uitten een reeks beschuldigingen tegen priesters, kloosterlingen, katholieke scholen en andere katholieke instellingen en hij had er een onderzoek naar ingesteld:

Uit dit onderzoek blijkt dat deze beschuldigingen die allen van plaatselijke aard zijn, volledig ongegrond of zeer sterk overdreven zijn. Het feit dat in de plaatselijke pers van gans het land, gelijktijdig deze methode van verdachtmaking wordt gebruikt, bewijst dat we hier staan tegenover een georganiseerde fluistercampagne die tot doel heeft bij ons volk, de priesters, de kloosterlingen en de kerk in een verdacht licht te plaatsen. Zo'n wapen is ver van eerlijk en eerlijk duurt het langst.⁴²

Het feit dat dergelijke strijdlustige taal verscheen in het parochieblad, wijst erop dat het niet de mening was van één individu.

41 P.B. JANSSENS, 'Van Week tot Week', *Kerkelijk Leven*, 1:22 (1945), p. 2.

42 P.B. JANSSENS, 'Van Week tot Week', *Kerkelijk Leven*, 1:22 (1945), p. 2.

Dezelfde bezorgdheid vonden we ook terug in de repressiedossiers van de katholieke onderwijzers.

Zoals reeds vermeld werd het belangrijk geacht de katholieke leerkrachten te bestraffen volgens dezelfde strafmaat als hun collega's uit het officieel onderwijs. Daarom probeerde de Eereraad de eigen toe te passen bestraffingsregeling zoveel mogelijk gelijk te stemmen met deze van dat officieel onderwijs. Zo werd in het verslag van de vergadering van 23 februari 1945 gemeld dat *de Raad kennis neemt van de 'Schaal der Tuchtstraffen' die zal toegepast worden door de Commissie aangesteld voor het Officieel Onderwijs. Er wordt vastgesteld, dat ze nagenoeg overeenstemt met de schaal die vroeger door den Eereraad werd opgemaakt.* Door ongeveer dezelfde straffen toe te passen wilde de Eereraad vermijden dat de minister al te vaak gebruik zou maken van zijn recht om te interveniëren. Bovendien kon de Eereraad, als de minister dat toch zou doen, steeds argumenteren dat voor de bestraffing in het officieel onderwijs in West-Vlaanderen nagenoeg dezelfde strafmaat werd gehanteerd.⁴³

Men durfde het ook aan vrij stoute taal te gebruiken tegen de minister van Openbaar Onderwijs. In een brief van 19 oktober 1946 aan de C.R.K.L.O. vroeg kanunnik Mahieu advies over het feit dat de minister een aantal volledige dossiers wenste in te zien, een verzoek waaraan de Eereraad niet geneigd was te voldoen. Hij voegde er in bijlage een strijdlustige brief bij, maar liet het aan de C.R.K.L.O. over om te beslissen deze al dan niet te versturen.

Mijnheer de minister,

De Eereraad der Vrije Katholieke Scholen van het Bisdóm, (...), ontving een schrijven van (dd. 10-10-46) het Provinciaal Bestuur van West-Vlaanderen, waarbij er hun wordt bericht, dat de Heer Minister van Openbaar Onderwijs, het volledig dossier vraagt betreffende de opgelegde tuchtstraf aan Mejuffer Angela L., aangenomen onderwijzeres te Syssele.

43 BRUGGE, *Bisschoppelijk Archief*, Eereraad oordelend over het gedrag van bepaalde leerkrachten tijdens Wereldoorlog II (1944-1947), B 506; LEUVEN, *KADOC*, Archief Pierre van Outryve d'Ydewalle, nr. 74.

Mogen we U beleefd verzoeken, Mijnheer de Minister, welke de reden is waarom dat dossier werd opgeëischt? De straf voorgesteld door het Comité werd na rijp overleg goedgekeurd door den Eereraad van het Bisdom. Het is ons ook niet bekend dat betrokkene beroep zou hebben aangetekend tegen de getroffen beslissing.

*Ued. bij voorbaat dank zeggend voor Uw bereidwilligheid, Mijnheer de Minister, teekenen wij met de meeste hoogachting,
Kan. J. Mahieu – Vicaris-generaal van het Bisdom*

Kanunnik J. Pierry, secretaris van de C.R.K.L.O., reageerde voorzichtig en wees de Eereraad erop dat de minister het recht had om de dossiers te herzien. Hij kon dit doen omdat hij niet altijd tevreden was met de maatregelen die werden genomen door de lokale en diocesane comités en wenste in die gevallen de beslissingen te herzien met het argument dat de maatregelen niet overeenstemden met de feiten ten laste. Soms vroeg de minister aan een inspecteur om het onderzoek over te doen, maar het gebeurde ook wel dat hij het dossier van een leerkracht opvroeg om het gewoon sneller vooruit te doen gaan. Kanunnik Pierry voegde er nog aan toe dat het voldoende was een beknopt dossier door te geven. Hij wees de Eereraad erop dat hij hier niet veel tegen kon ondernemen, omdat de minister de bevoegdheid had de taken van het schoolcomité over te nemen als het te laks optrad.⁴⁴

Om laksheid te voorkomen en het ingrijpen van de minister te vermijden had de Eereraad al op 23 november 1944 een brief aan de West-Vlaamse scholen gericht waarin de schoolcomités werd verzocht zo snel mogelijk dossiers op te maken en beslissingen te nemen. Er werd gewaarschuwd dat *zij aansprakelijk kunnen gesteld worden voor het gebeurlijk verzuim. Onder meer hangt de verdere uitbetaling van de interimarissen daarvan af; bij verzuim loopt het schoolcomitéit gevaar zelf te moeten instaan voor deze betaling.* Blijkbaar maakte dit alles weinig indruk, want in het archief zijn talrijke sporen terug te vinden van dergelijke aanmaningen en dreigementen.

44 BRUGGE, *Bisschoppelijk Archief*, Eereraad oordelend over het gedrag van bepaalde leerkrachten tijdens Wereldoorlog II (1944-1947), B 506.

De repressie in het katholiek onderwijs verliep dus moeizaam. De procedure was ingewikkeld en het duurde soms lang voordat bepaalde hangende problemen definitief geregeld geraakten. De wirwar aan regels en voorschriften verhinderde een vlotte afhandeling in de lokale schoolcomités. Voor advies van procedurele aard richtten de comités zich tot de Ereiraad, die zelf – wanneer hij het ook niet wist – te rade ging bij de C.R.K.L.O. Wanneer de C.R.K.L.O. geen oplossing had, werd het advies gegeven om de gebeurtenissen gewoon af te wachten. De scholen werden ook geconfronteerd met bemoeienissen van de minister van Openbaar Onderwijs en de gouverneur. Volgens de wet kon de minister zelfs tussenkomen bij de bestraffing van de katholieke onderwijzers. De Ereiraad probeerde die interventies zo goed en zo kwaad als mogelijk te vermijden.

DE BESTRAFFING

De Duitse inval van mei 1940 veranderde grondig het dagelijkse leven in België. Het oude staatsbestel verviel, maar toch bleef – meer dan in andere landen – een continuïteit met de vooroorlogse periode bestaan, vooral omdat de Belgische administratie verder bleef functioneren. De taken van de minister van Openbaar Onderwijs werden overgenomen door de hoogste ambtenaar van het ministerieel departement, secretaris-generaal Marcel Nyns. De Duitse bezetters raakten niet aan de grondvesten van het onderwijssysteem, omdat zij de kerk te vriend wilden houden en de rust onder de bevolking bewaren. Het katholiek onderwijs bleef daardoor gedurende de oorlog gespaard. De *Militärverwaltung* richtte zich vooral op praktische problemen zoals de herziening van de handboeken, een scherpere controle op de toepassing van de taalwetten en de benoemingen van nieuwe-ordegezinden op alle niveaus binnen het onderwijs.⁴⁵ De katholieke lagere onderwijzers hadden dus wel de mogelijkheid om zonder problemen nieuwe-ordeorganisaties te mijden. Toch heeft de nieuwe orde een zeker succes gekend, want uiteindelijk kwamen 160 West-Vlaamse onderwij-

45 M. VAN DEN WIJNGAERT, 'Een bezet land', in: E. BUELENS (red.), *Schoollopen in oorlogstijd*, Brussel, 1988, p. 9; H. VANDEVIJVER, *Het cultureel leven*, p. 89; E. VERHOEYEN, *België bezet 1940-1944*, Brussel, 1993, p. 36.

zers in opspraak: 89 als lid van een nieuwe-ordebeweging, 31 voor sympathie met de bezetter en 40 om diverse redenen. In het totaal waren in december 1947 45 onderwijzers afgezet, 52 voor een bepaalde periode geschorst, 51 berispt of vrijgesproken en 12 zaken waren nog niet opgelost.

Het lidmaatschap van een nieuwe-ordebeweging was, wat betreft tuchtbestrafing, de zwaarste beschuldiging die tegen een leerkracht kon ingebracht worden. Meer dan de helft van de verdachte West-Vlaamse onderwijzers in het katholiek lager onderwijs kwam hiervoor dus in opspraak en 76 van hen werden effectief gestraft. Binnen deze groep kan een onderscheid gemaakt worden tussen lidmaatschappen van politieke en militaire organisaties (Duits-Vlaamse Arbeidsgemeenschap-DeVlag, Vlaams Nationaal Verbond-V.N.V., Waffen SS, enz.), van jeugdbewegingen (Nationaal-Socialistische Jeugd Vlaanderen-N.S.J.V., Dietse Meisjesscharen-D.M.S., Vlaams Instituut voor Volksmuziek en Volksdans-V.I.V.O., enz.), van sociaal-economische organisaties (Unie van Hand- en Geestesarbeiders-U.H.G.A., Vrijwillige Arbeidsdienst voor Vlaanderen-V.A.V.V., Winterhulp, enz.) en van andere (Davidsfonds, lokale V.N.V.-initiatieven, enz.).

Volgens de officiële richtlijnen van de Ereraad moesten de schoolcomités in verband met deze groep drie mogelijkheden onderscheiden. Leerkrachten die al voor de oorlog of in het begin van de oorlog (tot 1942) lid waren geworden, maar tijdig hadden ingezien dat hun organisatie in de richting van de collaboratie evolueerde, kregen slechts één maand schorsing. 1942 werd als keerpunt gezien, omdat vanaf dan de meeste organisaties volop in de collaboratie stapten. Was een leerkracht na die datum lid, dan kon hij nog actief of passief geweest zijn. Een gewoon lid kreeg een tuchtstraf tussen de drie en de zes maanden, maar iemand die actief had meegewerkt, werd afgezet. Deze voorschriften werden in principe strikt nageleefd, wel konden soms verzachtende omstandigheden in rekening gebracht worden.

Voormelde strafmaat gold niet voor leden van een nieuwe-ordebond. Voor een gewoon lid was het voldoende deze te schorsen voor één maand; voor een actiever lid behoorde afzetting tot

de mogelijkheden, afhankelijk van de omstandigheden. Voor leerkrachten die op bijscholing naar Duitsland waren geweest, was de Ereiraad onverbiddelijk: zij moesten worden afgezet. In het bisdom Brugge waren er 38 leerkrachten lid van een nieuwe-ordevakbond geweest. Voor hen verliep de bestraffing niet altijd gelijkvormig. Zo was bijvoorbeeld Firmin V. bij het ontstaan van Jeugdopleiding lid geworden, maar nadat de diocesane overheid dit verboden had, had hij zijn lidmaatschap onmiddellijk opgezegd. Hij werd hiervoor een maand geschorst, terwijl Albert E. voor ongeveer dezelfde feiten slechts zes dagen werd geschorst.⁴⁶ Misschien was er zelfs een zekere willekeur in de bestraffing. Bij al deze leerkrachten waren de uitgesproken straffen gevorderd door het ministerie van Openbaar Onderwijs. Het ministerie werd van deze gevallen op de hoogte gebracht door Raymond Lambert, hoofdinspecteur voor het gebied Brugge. De inspecteur had de ledenlijst van Jeugdopleiding uitgelopen en gaf aan de scholen de namen door van de onderwijzers die er lid van waren geweest. Uit een aantal brieven aan kanunnik Decoene blijkt dat de Ereiraad zich zorgen maakte omtrent de acties van Lambert, maar er eigenlijk weinig aan kon doen, omdat hij door zijn overheid gesteund werd en eigenlijk maar zijn werk deed.

31 leerkrachten werden beschuldigd van vage sympathieën voor de bezetter. Het ging om onderwijzers die pro-Duitse uitlatingen hadden geuit, onderwijzeressen die zich schuldig hadden gemaakt aan omgang met Duitse soldaten en deelnemers aan nieuwe-ordevergaderingen. Het bleek niet eenvoudig voor de schoolcomités en de Ereiraad om hen op een coherente wijze te bestraffen, omdat het dikwijls ging om vage beschuldigingen die moeilijk te bewijzen waren. Dit was bijvoorbeeld het geval bij Sylveer D. Hij werd beschuldigd door Achiel D., zijn voormalig schoolhoofd die ontslagen was na een tuchtonderzoek waarbij Sylveer een hoofdrol had gespeeld. Achiel D.

dient eene schriftelijke beschuldiging in waarop vijf gezegden van Sylveer D. voorkomen, gezegden zooals er regelmatig door ieder sympathisant van het Duitsche volk dagelijks

46 BRUGGE, *Bisschoppelijk Archief*, Ereiraad oordelend over het gedrag van bepaalde leerkrachten tijdens Wereldoorlog II (1944-1947), B 506 en B 508.

werden uitgedrukt. Er wordt niet gezegd tot wie die gezegden werden gericht: blijkbaar was het tot den beschuldiger. Die gezegden, zooals zij worden aangehaald waren niet van aard om afbreuk te doen aan het Belgisch vaderland: zij betroffen alleenlijk de Duitsche opvoedingsmethode, het communistisch gevaar en de Amerikaanse vechtwijze. De voorzitter en de leden van het comité op hunne beurt hebben uit den volksmond nooit andere beschuldigingen gehoord tegen Sylveer D. dan dat hij Duitschgezind was, nooit nader bepaald. Er werd zelfs nooit aangehaald dat hij in de klas iets zou gezegd hebben dat strijdig was met de Vaderlandsliefde.

Het schoolcomité verdacht Achiël D. ervan dat het om een afrekening ging en veroordeelde Sylveer D. begin mei 1946 tot een tuchtstraf van twee weken. Op 31 december 1946 werd echter duidelijk dat Sylveer D. door het krijgsgerecht levenslang uit zijn rechten was ontzet en het schoolcomité kon bijgevolg niets anders dan hem af te zetten.⁴⁷

Ten slotte waren er nog gevallen die niet onder de twee voor-
melde groepen in te delen zijn. Hiertoe behoren leerkrachten die Duitsgezinden in de familie of in de kennissenkring hadden, die hun kinderen naar Duitsland hadden gestuurd, die vrijwillig waren gaan werken in Duitsland of die bij de bevrijding gevlucht waren. Ook de ongegronde beschuldigingen en de onbekende redenen zijn hieronder geklasseerd. Voor deze laatste groep is het niet gemakkelijk om conclusies te trekken. In de gevallen waarvoor een strafmaat voorzien was, blijkt deze goed nagevolgd; wanneer er geen strafmaat voorzien was, liep de bestraffing sterk uiteen.

Het heeft er alle schijn van dat de katholieke overheid haar onderwijzers milder bestrafte dan de burgerlijke. Telkens de burgerlijke overheid zich bemoeide met een zaak, heeft dit meestal geleid tot zwaardere straffen dan oorspronkelijk door het schoolcomité voorzien. Vooral in de eerste twee jaren na de oorlog bleek dit zo. Hoewel er (nog) geen officiële cijfers beschikbaar zijn over de repressie in het

47 BRUGGE, *Bisschoppelijk Archief*, Eerraad oordelend over het gedrag van bepaalde leerkrachten tijdens Wereldoorlog II (1944-1947), B 508.

officieel onderwijs, is er toch een indicator om het verschil te meten. In 1948 verscheen namelijk in het 'Bestuursmemoriaal van de Provincie West-Vlaanderen' een lijst van onwaardige leerkrachten.⁴⁸ Afgezette leerkrachten waren er door de minister van Openbaar Onderwijs op geplaatst om te verhinderen dat ze ooit nog opnieuw in het onderwijs zouden terechtkomen. De lijst bevat 42 onderwijzers uit het katholiek lager onderwijs en 88 uit het officieel. Bij controle bleek dat van vier opgenomen leerkrachten geen dossier kon teruggevonden worden in het bisschoppelijk archief en dat er in feite 48 afzettingen waren uitgesproken. Dit betekent dat er tien afgezette leerkrachten uit het katholiek onderwijs niet op de lijst staan. Van twee werd de straf pas na 1948 uitgesproken, wat hun afwezigheid verklaart, maar van de andere acht is er geen informatie beschikbaar. Misschien waren ze al geschrapt van de lijst bij publicatie of hebben ze er nooit op gestaan. Dit laatste zou dan aantonen dat het systeem niet waterdicht was en een afgezette leerkracht toch terug in dienst kon treden. Voor het officieel onderwijs hebben we de cijfers niet kunnen controleren. Waarschijnlijk is er ook een foutenmarge.

Uit de absolute cijfers blijkt alvast dat er meer onderwijzers afgezet werden in het officieel onderwijs, maar ook relatief gezien was dit het geval. In het officieel onderwijs werd 7,43% van alle leerkrachten afgezet, terwijl dit in het katholiek onderwijs voor slechts 1,33% gold. Als enkel de lekenleerkrachten in rekening worden genomen, is het verschil kleiner (7,56% tegenover 2,10%) omdat er meer religieuzen – in het lager onderwijs vooral broedercongregaties – binnen de katholieke scholen les gaven. Religieuzen legden een strikte gelofte van gehoorzaamheid af tegenover hun hiërarchie, die sterk gekant was tegen iedere vorm van collaboratie. Er was voor hen dan ook weinig of geen ruimte om in het openbaar Duitsgezind te zijn.⁴⁹

48 'Lijst der onwaardige personeelsleden van het Lager Onderwijs', in: *Bestuursmemoriaal van de Provincie West-Vlaanderen*, Brugge, 1948, p. 148-166.

49 P. HEYMEIJER, 'Gelofte', in: *De Katholieke Encyclopedie*, vol. 11, Antwerpen, 1951, p. 455-458.

Tabel 2 Aantal leerkrachten in het katholiek en officieel onderwijs (leken en/of religieuzen in 1942)⁵⁰

	Katholiek Onderwijs	Officieel Onderwijs
Leken	2001	1164
Geestelijken	1158	20
Totaal	3159	1184

Dus ook zonder de religieuzen werden er nog altijd aanzienlijk meer leken afgezet binnen het officieel dan binnen het katholiek onderwijs. Een mogelijke verklaring is dat in het officieel strenger bestraft werd, en dit ondanks het feit dat de minister in het gesubsidieerd onderwijs tussenkwam om voor correcties en voor een gelijke behandeling te zorgen. Om goede verklaringen te vinden is eigenlijk meer onderzoek vereist. Zeer veralgemenend gesteld kon waarschijnlijk de kerkelijke overheid met haar gezag de leerkrachten afhouden van collaboratie: Duitsgezinde of zelfs Vlaamsgezinde priesters en kloosterlingen werden uit het onderwijs geweerd; leken werden hierop eveneens nauwlettend in het oog gehouden. De administratie daarentegen had heel wat minder invloed op het officieel onderwijs en was trouwens op alle echelons sterk geïnfilterd door nieuwe-ordegezinde ambtenaren en gezagdragers, die Duitsgezindheid eerder stimuleerden dan afremden.⁵¹

CASESTUDY: DE HEILIGE-HARTSCHOOL IN IZEGEM

De Heilige-Hartschool was een aangenomen lagere jongensschool in de Heilige-Hartparochie te Izegem. De school werd in 1914 opgericht met financiële steun van baron de Pélichy.⁵² Onder impuls van directeur Jos V. groeide het dorpsschooltje van amper drie

⁵⁰ L. MINTEN, M. DEPAEPE, M. DE VROEDE, J. LORY en F. SIMON, *Les statistiques de l'enseignement en Belgique*, dl. 4, Brussel, 1996, p. 192-193.

⁵¹ A. VANDEN ABEELE, 'De houding van leraren en leerlingen tegenover bezetter en collaboratie in de Brugse middelbare scholen begin 1941', *Wetenschappelijke Tijdingen* (2001), p. 33-57.

⁵² G. PAUWELS, 'Het onderwijs in de 19^e eeuw', in: J.M. LERMYTE (red.), *De geschiedenis van Izegem*, Izegem, 1985, p. 307.

Afb. 3 Portretfoto van Karel Sobry, pastoor van de Heilig-Hartparochie in Izegem, 1937-1954

klassen uit tot een school met dertien leerkrachten. Na de oorlog kwamen acht van hen in opspraak.⁵³

Op 22 september 1944 schorste het schoolcomité vijf leerkrachten bij ordemaatregel tijdens een eerste bijeenkomst na de oorlog. Ze werden ervan beschuldigd dat ze met hun Duitsgezindheid de school een slechte naam hadden bezorgd:

Het feit wordt als eene groote aanklacht beschouwd dat zooveel leerkrachten den volstrekt algemeenen indruk verwekt hebben, dat zy pro-duitsch waren en dat zy, by 't algemeen weten niets gedaan hebben om deze indruk weg te nemen of ten minste te verzachten, integendeel. (...) Dat er merkelyk min leerlingen de school bezoeken is een feit. (...) Het comité is ervan overtuigd dat indien de ouders geen voldoening bekomen, de vrye katholieke H.-Hartschool, haren onvermydelyken ondergang tegemoet loopt. Zelfs als zou zulks voortspruiten op een verkeerde opvatting der menschen men kan die verkeerde opvatting niet wegcyferen.

Jos V., de directeur gedurende de oorlog, werd verantwoordelijk gesteld voor de slechte naam van de school. Hij weerlegde dit door te stellen dat elke indruk jegens hem eerder te maken had met zijn broer Michel V., die tijdens de Eerste Wereldoorlog had gecollaboreerd met de Duitsers en na de oorlog verbannen was uit België. Hij had intussen wel amnestie gekregen en was op familiebezoek gekomen. Jos V. had een aantal keer met zijn broer op straat rondgewandeld en hij vermoedde dat een aantal mensen dit verkeerd opgevat had.

Daniël P. en Daniël S. werden verdacht van culturele collaboratie. Beiden waren lid van de Peter Benoïtkring,⁵⁴ die tijdens de oorlog opgetreden had op feesten met nieuwe-ordesymphathisanten in uniform. Beide leerkrachten beweerden in hun verweerschrift

53 BRUGGE, *Bisschoppelijk Archief*, Eeraad oordelend over het gedrag van bepaalde leerkrachten tijdens Wereldoorlog II (1944-1947), B 506.

54 De Peter Benoïtkring was een orkest- en zangvereniging die ontstond in 1928. Tijdens de oorlog was Daniel P. voorzitter.

dat alle muziek liefhebbers, gelijk van welke politieke opinie bij ons konden lid zijn en dat de kring hardnekkig alle politiek uit den kring zou weren en nooit zijn medewerking zou verleen en aan feesten met klaarblijkelijke politieke inslag. Daniël P. was ook lid geweest van het V.N.V. (maar na zijn mobilisatie had hij vergeten nog lidgeld te betalen) en zijn vrouw stond bekend als Duitsgezind.

Michel D. kwam in opspraak omdat hij bevriend was geweest met een aantal Duitsgezinden, omdat zijn dochter gehuwd was met een Duitser, omdat hij zijn kinderen naar Duitsland had gestuurd op vakantie en omwille van een aantal pro-Duitse uitlatingen.

Ook Roger B. werd als pro-Duits beschouwd. Een aantal Izegemnaars beschuldigden hem ervan dat hij aanwezig was geweest op een DeVlag-concert.

Op woensdag 27 september 1944 werden de vijf leerkrachten ondervraagd door de voorzitter van het schoolcomité, pastoor Sobry. De vrijdag daarop werd besloten de leerkrachten af te zetten want

hoe nu het rechtmatig belang der school kan samengebracht worden met dit der leerkrachten kunnen wy ons niet inbeelden. Voor wat de school betreft, blyven wy by hetgeen staat in het verslag over onze zitting van 22 september, er zelfs nog aan toevoegende dat geruchten loopen nopens mogelyke geweldddaden by den pastory, want alles wordt den pastor aangeschreven. Ook daarin kan men het oordeel der massa weinig of niet verhinderen en bovendien van mogelyke inbrandstichting der school. (...) Meest allen hebben zich schriftelyk verdedigd. Alle verdedigingen komen hierin overeen dat er geene plichtigheid zou bestaan van eenige onvaderlandsche daad en dat de beschuldigingen geen steek zouden houden. Voor wat de naam van duitschgezinde school betreft en dien indruk verwekt by gansch de Izegemsche bevolking, de leerkrachten zyn van meening dat dit het gevolg is van de uitvoering van liederen die reeds voor den oorlog in een boekje van de KSA gedrukt waren en niet Duitsch zyn alsnog het gevolg van gymnastische oefeningen.

Het verslag van 29 september werd enkel ondertekend door pastoor Sobry, terwijl toch aangegeven is dat de andere leden van het schoolcomité aanwezig waren.

De Eerraad was van oordeel dat er weinig tegen de leerkrachten kon gebracht worden en onderzocht de zaak zelf. Op 5 oktober 1944 schreef kanunnik Decoene een brief aan bisschop Lamiroy waarin hij de pastoor ervan verdacht persoonlijk wraak op de leerkrachten te willen nemen:

Voor mij en anderen scheen deze zaak van Izegem een raadsel: er zat daar iets meer achter. Nu is sinds gisteren dit raadsel opgeklaard, nu vat ik ook waarom de verslagen van 't komiteit niet onderteekend zijn door de leden. Deze leden, persoonlijk ondervraagd, spreken heel anders alsook alle mensen uit de buurt der school. (...) Er is bovendien wel bekeken contradictie van dit proza 'de bevolking eischt' dat blijkt dat daar niets waar is. Er zitten daar één paar mensen achter o.m. meneer pastoor. Nu is alles klaar voor mij, 't is niet te begrijpen voor een kristen mens.

De Eerraad bepaalde dat enkel Michel D. voor een periode van zes maanden geschorst moest worden en dat alle andere leerkrachten vrijuit gingen.

Hierop stuurden de ouders van een aantal leerlingen van de Heilige-Hartschool op 13 oktober 1944 een brief aan bisschop Lamiroy met de vraag om alle leerkrachten alsnog te schorsen:

Wij hopen dan ook en betrouwen dat, niet alleenlijk de bestuurder en de andere geschorste, doch ook de drie in dienst gebleven onderwijzers, openlijk aanzien als Duitsch gezind uit de school verwijderd blijven of worden en dat tegen einde october as. Wij kunnen niet meer dulden dat de opvoeding onzer kinderen in handen is van zulke meesters. Wij bidden u excellentie ons niet te verplichten onze kinderen uit de school terug te trekken; iets waartoe gij ons verplicht indien gij onze bede afwijst. HET VOLK - ONS VOLK WIL EEN ZUIVERINGSACTIE!

In het bewaard gebleven archief van het bisdom is er geen teken van reactie op de brief teruggevonden.

Dezelfde brief werd ook aan de gouverneur gezonden en op het einde van oktober 1944, na een onderzoek ter plaatse, vroeg deze de schorsing van acht onderwijzers: niet alleen van de vijf voornoemden, maar dus ook nog van drie andere, namelijk Leo D., Frans V. en Leo V. Tegen de drie nieuwe leerkrachten waren nochtans geen klachten ingediend en tegen de vijf voornoemden waren er geen nieuwe klachten. De Eereraad bekeek in de vergadering van 30 oktober 1944 de zaak opnieuw en besliste aan de gouverneur per brief te antwoorden dat *er geen nieuwe feiten tot hiertoe werden aangebracht en dat de getroffen beslissingen door Zijn Hoogwaardige Excellentie en den Eereraad niet kunnen worden gewijzigd*, dat enkel Michel D. voor een periode van 6 maanden geschorst moest worden en dat de rest vrijuit ging. Maar een week later bleek de antwoordbrief nog niet verzonden omdat kanunnik Decoene omstandiger wilde reageren, want

de heer gouverneur gaat zijn rol te buiten waar hij zich in het onderzoek mengt door zelf een onderzoek ter plaatse te laten instellen en dit slechts door twee personen: E.H. Pastoor en den heer burgemeester. De heer gouverneur moet daarop beleefd worden gewezen en tevens moet men hem laten inzien dat het onderzoek en de beslissingen door den Eereraad ingesteld en getroffen niet willekeurig, maar in allen ernst geschieden.

De betrokken leerkrachten konden dus terug aan de slag, maar werden hierin verhinderd door een opgeruide menigte. Op 29 november 1944 schreef de bisschoppelijke inspecteur Alfons Decock een brief aan de bisschop met de vraag of hij niets kon ondernemen om de gemoederen in Izegem te bedaren:

De onverschrikkelijke en niet langer uithouwbare toestand in de aangenomen jongensschool van het Heilig Hart alhier en waarvan uw excellentie gans op de hoogte is, wordt klaarblijkelijk als 't ware door de kunstmatige ademhaling langs een ophitsend plakkaatje en ook door het han-

teeren van een schandverfborstel in 't leven gehouden. Niettegenstaande hun vrijspraak wordt aan die leden van het personeel sinds ettelijke weken het naar school gaan door het onwettig verzet van een menigte opgeruiden verhinderd. De weledele heer gouverneur komt daar de staats-inspectie te gelasten met een bijkomend onderzoek bij het personeel waarvan de uitslag zoo goed als zeker gansch in overeenstemming zal zijn met de uitspraak door uwen bisschoppelijken Eere-Raad over het geval gedaan. Het komt nu voor Monseigneur dat zoodra dit nieuw onderzoek zijn beslag zal gekregen hebben zo onverwijld iets zou dienen gedaan om de bevolking in te lichten en tevens om haar tegen het verwekken van wanordelijkheden te waarschuwen.

Ook kanunnik Decoene maakte melding van onrust in een brief van begin december 1944. Hij haalde nog een extra reden aan om de gemoederen snel tot bedaren te brengen:

Intusschen gaat de ophitsing voort haar gang. Aan communisten en partizanen kunnen wij natuurlijk niets doen. Daar zouden wij toch een invloed moeten kunnen doen gelden. Er zijn daar zeer katholieke mensen, die het in hun geweten kunnen goedvinden de sterkste katholieke school (lager onderwijs 13 leerkrachten) te kelderen en niet te weten dat Dierkens bij de buurt naast om met de wet mischien een officieel school aan te vragen. Het is een feit dat de burgemeester van Izegem nog geen vin verroerd heeft om de orde te handhaven.

Verder zag hij de oorzaak van de ophitsing bij de voorzitter van het schoolcomité:

Maar het ergste ligt me dunkt bij E.H. Pastoor Sobry. Hij werkt uedele en ons tegen altijd voort. Hij is sluw, hij kan 't aftiegen, wij kunnen het niet bewijzen met een syllogisme, maar daar is niet aan te twijfelen. Ik heb nu zoveel indrukken vernomen, ook van veel priesters uit de streek, ook van den deken van Roeselare. Nooit heeft hij, tegen alle reglementen in, zich iets van deze school aangetrokken, zijn elementaire plichten niet gekweten en nu vindt hij geen andere

oplossing om zijn rust te heroveren dan door 6, 7 onderwijzers op straat te zetten.

De oorzaak van alles wordt duidelijk bij de pastoor van de Heilige Hartparochie gelegd, maar in het archief zijn geen sporen gevonden van maatregelen tegen hem. Ook de biografie van Sobry in het boek ter ere van 75 jaar Heilige Hartparochie vermeldt hieromtrent niets; hij is er beschreven als een volksvriend en restaurateur van de parochiekerk, en werd zeker niet overgeplaatst want hij bleef er pastoor tot zijn dood in 1954.⁵⁵

De gouverneur bleef aandringen op schorsingen. De Eereraad vond in de vergadering van 19 januari 1945 dat het nu wel genoeg geweest was en *de Zeer Eerwaarde Heer Groot-Vicaris zal persoonlijk om een audiëntie vragen bij den Heer Gouverneur en de zaak bespreken en hem op de onmogelijkheid wijzen in een zulke atmosfeer van telkens nieuwe verdachtmakingen, aan het adres van Eereraad, van Comités, van inspectie, nuttig werk te leveren.* In het verslag van 26 januari 1945 werd vermeld dat de gouverneur *verzekerde in niets zijn bevoegdheid te buiten te gaan. Hij erkent de bevoegdheid en de uitspraken van Comités en Eereraad. Bij alle oprijzende moeilijkheden is de Heer Gouverneur immer ten dienste van de Eereraad.*

De gemoederen bedaarden in Izegem, maar toch werden op de vergadering van 29 januari 1945 door de Eereraad opnieuw schorsingen uitgesproken. Roger B. werd geschorst voor een periode van vijf maanden, omdat hij gedurende de oorlog even lid was geweest van het V.N.V. Normaal bedroeg de strafmaat in het bisdom Brugge hiervoor slechts één maand, maar waarschijnlijk werd wegens ontkenning van het lidmaatschap zijn straf verzwaaard. Daniel P. werd om dezelfde reden voor een periode van zes maanden geschorst. Waarom hij een maand langer kreeg, was niet te achterhalen, mogelijks had het iets te maken met de Duitsgezindheid van zijn vrouw.

55 G. PAUWELS, *Kroniek van een parochie. 75 jaar H.Hartparochie Izegem (1907-1982)*, Izegem, 1982, p. 69-74.

Als besluit kan gesteld worden dat van de acht leerkrachten die in opspraak kwamen er vijf bij ordemaatregel geschorst werden en er slechts drie bestraft werden: Michel D. (begin oktober 1944 voor een periode van zes maanden), Daniël P. en Roger B. (eind januari 1945 voor respectievelijk zes maanden en vijf maanden). De straffen vielen telkens zwaarder uit dan voorgeschreven in het bisdom. Naar de redenen voor die zwaardere bestraffing blijft het gissen; het archief bevat geen verklaringen. Mogelijks heeft de tussenkomst van de gouverneur deze veroorzaakt.

In de case van de Heilig-Hartschool zijn diverse spanningsvelden terug te vinden. Aanvankelijk wilde het schoolcomité alle leerkrachten afzetten, omdat ze de school een slechte naam bezorgden en uit vrees leerlingen te verliezen. De Egeraad waakte echter over het lot van de onderwijzers en vond dat de feiten ten laste te licht waren om afzetting te verrechtvaardigen. De druk die sommige ouders met een brief aan de bisschop wilden uitoefenen, werd genegeerd. De Egeraad zocht zelf naar de oorzaak van alle commotie en ontdekte dat de pastoor erachter zat. Dit bewijst dat de bestraffingsprocedure mogelijkheden bevatte voor persoonlijke wraak en interne afrekeningen. Gelukkig zorgde de supervisie van de Egeraad ervoor dat de bestraffing van de leerkrachten toch eerlijk verliep. Een ander spanningsveld was er tussen de burgerlijke overheid en de kerkelijke gezagdragers. In het geval van Izegem kwam de Egeraad wel op tegen de gouverneur, maar vermoedelijk zorgde zijn interventie er toch maar voor dat de straffen zwaarder uitvielen dan gewoonlijk in het bisdom.

BESLUIT

In hoeverre veroorzaakte de repressie in het katholiek lager onderwijs nu wrijvingen tussen de kerkelijke en burgerlijke overheden? In de bestraffingsprocedure werd een controlemechanisme voor de minister van Openbaar Onderwijs ingebouwd, steunend op het feit dat het katholiek onderwijs gesubsidieerd werd. De minister wenste ervoor te zorgen dat de katholieke onderwijzers even streng bestraft werden als hun collega's uit het officieel onderwijs. Daarom werd bij wet vastgelegd dat de minister een zwaar-

dere straf kon opleggen en dat hij, wanneer een schoolcomité hem daarin niet volgde, de subsidies kon intrekken. De katholieke scholen hadden weinig ruimte om zich daartegen te verzetten en de Ereiraad trachtte hen zo goed als mogelijk te beschermen.

Soms konden de spanningen tussen een school en de gouverneur hoog oplopen, zoals het geval van de Heilig-Hartschool in Izegem aantoonde. De Ereiraad bemiddelde steeds ten voordele van de katholieke scholen en tegen staatsinmenging, maar nam ook de belangen van de onderwijzers ter harte. Heel wat leerkrachten kwamen in opspraak als lid van een nieuwe-ordevakbond door toedoen van inspecteur Lambert, die brieven rondstuurde aan de schoolcomités met meldingen van lidmaatschappen van Jeugdopleiding; daarbij stelde hij ook bestraffingen voor. De schoolcomités vonden de straffen geregeld te zwaar en klaagden bij de Ereiraad, die er echter weinig aan kon doen. De Ereiraad vreesde dat de scholen hun subsidies zouden kwijtraken en raadde aan om de voorgestelde straffen uit te spreken. Slechts twee keer werd Lambert gevraagd naar bewijzen voor zijn aanklachten, maar deze bleken dan te kloppen. Dat er van staatswege voor deze groep van onderwijzers zo veel belangstelling was, hoeft niet te verwonderen: de vakbond hield rechtstreeks verband met het onderwijs en er waren gewoon lijsten beschikbaar van de leden.

Over het algemeen eiste de minister van Openbaar Onderwijs strengere straffen dan de schoolcomités en de Ereiraad, en had minder oog voor verzachtende omstandigheden. De Ereiraad protesteerde af en toe, maar ging daar – opnieuw – uit vrees voor de subsidies niet te ver in.

Het aantal afzettingen in het officiële onderwijs was procentueel vier tot zes maal hoger dan in het katholiek. Trad de overheid daar misschien strenger op? Er is meer onderzoek nodig om deze vraag te beantwoorden. Alleszins lijkt de kerkelijke overheid meer invloed op haar leerkrachten gehad te hebben dan de (gedeeltelijk Duitsgezinde) burgerlijke overheid in het officieel onderwijs.

In gevallen waar de burgerlijke overheid zich rechtstreeks met de

bestrafing bemoeide, gaf de Ereiraad vrijwel steeds toe. Toch blijkt de Ereiraad erin geslaagd te zijn de zaken veelal in eigen handen te houden en de onderwijzers bescherming te bieden tegen persoonlijke wraaknemingen.